

Historia harcerstwa w różnych etapach

Początki harcerstwa w Polsce:

Pierwsze wiadomości o skautingu na ziemi polskiej dotarły w 1909 roku. Polska była wtedy pod zaborami. Pierwsze zastępy oraz drużyny harcerskie powstawały w 1910 roku. Skauting był tylko legalny w zaborze austriackim w pruskim i rosyjskim był on zabroniony. Zaproponowany przez gen. Roberta Baden-Powella nowy system wychowawczy postrzegany był jako dobry sposób na wychowanie młodzieży na żołnierzy oraz przyszłych obywateli odrodzonej Polski. W 1911 w zaborze austriackim powstało Związkowe Naczelnictwo Skautowe (ZNS), a Andrzej Małkowski zorganizował pierwszy kurs skautowy na początku 1911 r. W dniu 22 maja 1911r. Andrzej Małkowski odczytał pierwszy rozkaz, w którym oficjalnie powołano pierwsze cztery drużyny skautowe we Lwowie. Ten dzień jest przez wielu harcerzy uznawany za symboliczny dzień powstania harcerstwa. Ważnym wydarzeniem pierwszego okresu tworzenia polskiego skautingu był wyjazd polskich skautów ze wszystkich zaborów we wspólnej reprezentacji (pod wodzą Andrzeja Małkowskiego) na zlot skautów w Birmingham w lipcu 1913.

I wojna światowa

Podczas trwania pierwszej wojny światowej działalność skautowa w Polsce uległa zachwianiu ze względu na zmobilizowanie części instruktorów i harcerzy do armii zaborczych oraz wstępowanie kadry skautowej do Legionów Polskich. Harcerze wzięli liczny udział w obronie Lwowa ("Orlęta Lwowskie"), powstaniu wielkopolskim, trzech powstaniach śląskich oraz wojnie polsko-bolszewickiej. W ten sposób harcerstwo spełniło swój cel, który polegał na wychowaniu młodych patriotów oraz młodych żołnierzy. Tuż przed odzyskaniem przez Polskę niepodległości w 1918 w dniach 1-2 listopada w Lublinie postanowiono utworzyć wspólną dla wszystkich organizację harcerską Związek Harcerstwa Polskiego (ZHP).

Okres międzywojenny

Na początku lat 20 nastąpił duży odpływ harcerzy było to związane z faktem, iż dla niektórych harcerstwo wykonało swoje zadanie, które polegało na wychowaniu młodych żołnierzy oraz młodych patriotów. Harcerstwo musiało postawić sobie nowe cele oraz zdefiniować swoją rolę w niepodległej ojczyźnie. Jednym z przykładów ów zachowania była próba domagania się zerwania z militarystką i zachęcenia do hartu w kierunku puszcząskich idei T.E. Setona. W 1926 roku powstało Czerwone Harcerstwo, które działało w tych czasach w środowiskach robotniczych. W ZHP poszukiwano nowej formy działania. To doprowadziło do powstania ruchu zuchowego oraz wędrowniczego. Gdzieś w

drugiej połowie 20 wieku zaczął rozwijać się ruch zachowy. W żeńskiej organizacji jego twórczyniami były: Jadwiga Falkowska, Jadwiga Ziemkiewiczówna oraz Jadwiga Zwolakowska. W organizacji męskiej był to Aleksander Kamiński autor książek takich jak "Cwaniak Antek" i "Książki wodza zuchów". Ruch zachowy w ZHP zaczął pracować metodą opracowaną przez Kamińskiego. W latach 30 narodził się ruch wędrowniczy. W 37 ukazała się książka "Wędrownicy" napisana przez Pawła Puciaty a w 38 zostały wprowadzone naramienniki wędrownicze. Pod koniec lat 30 najlepsze oraz najsilniejsze drużyny harcerskie zaczęły przekształcać się w szczepy dając możliwość wychowania młodzieży od zucha po wędrownika.

ZHP składał się z trzech części: Organizacji Harcerzy, Organizacji Harcerek i Ruchu i Przyjaciół Harcerstwa. Oddzielne były drużyny, hufce, chorągwie oraz Główne Kwatery. Wspólne było naczelnictwo z przewodniczącym ZHP na czele. Od początku ZHP było objęte opieką przez państwo Polskie. Jednym z protektorów ZHP był marszałek Józef Piłsudski, a potem prezydencji RP. W 1936 Władze państwowe uznały ZHP za stowarzyszenie wyższej użyteczności. Pod koniec lat 30 w szeregach ZHP było ponad 200 tysięcy członków. Reprezentacje ZHP uczestniczyły w skautowym Jamboree w Danii, Anglii, na Węgrzech i w Holandii, gdzie zaskarbili sobie uznanie skautów z całego świata.

II Wojna Światowa

Przed rozpoczęciem II wojny światowej członkowie ZHP stanęli do służby w ramach Pogotowia Wojennego Harcerek i Harcerzy. We Wrześniu 1939 harcerze wzięli czynny udział w walce o obronę ojczyzny. Walczyli o takie miasta jak: Warszawa, Gdynia, kłeczek, Katowice oraz wiele innych miast. Po zajęciu Polski przez III Rzeszę oraz ZSRR harcerstwo przeszło do działań konspiracyjnych. Męska organizacja harcerska działała pod kryptonimem wszystkim nam dobrze znanym "Szare Szeregi". "Szare Szeregi" zostały utworzone 27 września 1939 r. Szare Szeregi realizowały program działania: Dziś- Jutro- Pojutrze ("Dziś" - Bieżąca walka konspiracyjna "Jutro" - powstanie przeciwko okupantowi "Pojutrze" - odbudowa wolnej Polski). Pierwszym naczelnikiem Szarych Szeregów został Florian Marciniak. Harcerki też miały swoją organizację konspiracyjną pod kryptonimem "Związek Koniczyn" (od 1943 "Bądź Gotów" choć potocznie często mówiono o żeńskich Szarych Szeregach). Harcerski prowadziły działalność pomocniczą taką jak służba wojskowa (Sanitarna i łącznościowa), opiekowały się sierotami oraz więźniami, kolportaż podziemnej prasy, tajnie nauczały inne osoby. Na czele "Związku Koniczyn" stała Józefina Łapińska oraz Maria Wocalewska i Zofia Florczak. Najbardziej heroiczną działalnością podziemnego harcerstwa był udział w Powstaniu Warszawskim (1 sierpień- 2 października 1944). W powstaniu dzielnie walczyły harcerskie bataliony "Zośka", "Parasol", "Wigry" oraz "Gustaw"

Powojenna Odbudowa

Już od 1944 r. na terenach wyzwolonych powstawały samorzutne drużyny harcerskie. Do pracy przy odbudowie ZHP powracała szaroszeregową kadra instruktorska wtedy wiceprzewodniczącym ZHP został Aleksander Kamiński. Do drużyn harcerskich zaczęły zgłaszać się rzesze młodych ludzi. Harcerstwo aktywnie włączyło się do odbudowy zniszczonego przez wojnę kraju i zagospodarowania ziem zachodnich w ramach programu Harcerskiej Służby Polsce. Drużyny działały na podstawie przedwojennych zasad i regulaminów. Kierownictwo ZHP było stopniowo zawłaszczane przez władze PRL, lecz w wielu środowiskach harcerskich dominowało poparcie dla ruchów opozycyjnych przeciwko władzą komunistycznych. W czasie trwania zlotu młodzieżowego "Trzymamy straż nad Odrą" w czerwcu 1946 doszło do konfrontacji członków ZWM z harcerzami z ZHP. Harcerze otwarcie poparli opozycyjny PSL i jego przywódcę Stanisława Mikołajczyka. To wydarzenie przyspieszyło dążenie komunistów do zawłaszczenia ZHP.

LIKWIDACJA

Jesienią 1948 r. rozpoczęto stopniowe likwidowanie ZHP. Z władz zostawali usuwani niegodzący się na zmiany instruktorzy (już w 1947 z władz ustąpił Aleksander Kamiński naczelnik ZHP). Zlikwidowano podział na organizacje męską i żeńską w zamian tworząc wspólne Naczelnictwo i łącząc komendy chorągwi i hufców (była to świetna okazja na zmiany personalne). Również zlikwidowano Ruch Przyjaciół Harcerstwa. W grudniu 1948 r. narada komendantów chorągwi podjęła decyzję o zerwaniu z tradycją skautową i odejściu od metody harcerskiej. Z ZHP zaczęto masowo usuwać doświadczonych instruktorów, równocześnie nadawano stopnie harcmistrza działaczom komunistycznego ZMP (Związku Młodzieży Polskiej). Zakazano noszenia krzyży harcerskich i lilijek. W ich miejsce wprowadzono nowy znaczek tzw. czuwajkę. Odrzucono mundury harcerskie. Na początku 1950 r. władze ZMP podjęły uchwałę o przejęciu władzy nad ZHP. Z praktycznego punktu widzenia ZHP zaprzestał działania, ale formalnie cały czas istniał. Część starszych instruktorów i harcerzy zesłała do podziemia, gdzie stworzyli tzw. drugą konspirację harcerską. Działało tam około 100 organizacji. Organizacje prowadziły działalność o charakterze patriotycznym i niepodległościowym. Duża część harcerzy oraz instruktorów starała się ukrywać i zachować stare harcerskie pamiątki, lecz byli za to tropieni przez służby specjalne. Złapani zostawali doprowadzeni do sądu oraz osądzeni i zakazani na wieloletnie kary więzienia.

W ramach ZMP działała Organizacja Harcerska (OH). Zamysłem tej organizacji było stanie się kopia radzieckiego pioniera. OH ZMP była organizacją dziecięcą najczęściej należały do niej dzieci w do 7 klasy szkoły podstawowej. Organizacja ta miała niewiele wspólnego z harcerstwem. W połowie lat 50 zaczęto zmiany w OH, zmierzające do powrotu niektórych metod harcerskich co doprowadziło do wyodrębnienia się na wiosnę 1956 r. OHPL (Organizacji Harcerskiej Polski Ludowej).

Harcerstwo w PRL

Po zmianach politycznych w Polsce w październiku 1956 r. zrodziła się szansa na reaktywację ZHP. Nastąpiło to na tzw. Zjeździe Łódzkim w grudniu 1956. Na zjeździe doszło do kompromisu między kadrą OHPL i instruktorami z Szarych Szeregów oraz kadrą z Krakowa i innych miast. 10 grudnia 1956 r. zapadła ostateczna decyzja o reaktywacji ZHP i powołaniu Naczelnej Rady Harcerskiej. Przewodniczącym NRH (Naczelnej Rady Harcerskiej) został Aleksander Kamiński, a naczelniczą została Zofia Zakrzewska. Wraz z reaktywacją ZHP został przywrócony tradycyjny mundur, krzyż i lilijka. Warunkiem reaktywacji ZHP było wyraźnie zgody na ścisłą współpracę z rządzącą w Polsce PZPR (partią komunistyczną). Przez pierwsze dwa lata udało się odbudować ZHP i przeszkolić nowe pokolenie młodych instruktorów. Jednak PZPR nie dał łatwo za wygraną i ponownie przejęła władze nad ZHP. W 1958 r. z ZHP odszedł Aleksander Kamiński. Jego odejście, które przypieczętował słowami "Idźcie pracować do drużyn". Wraz z tymi słowami ZHP podzieliło się na dwa "światy": świat władz harcerskich opanowany w dużej części przez komunistów i drugi świat- drużyny działające w myśli tradycyjnych zasadach harcerstwa. Ten drugi "świat" przetrwał do końca PRL.

Harcerstwo zaczynało rozkwitać na wsiach, gdzie wcześniej było to nie możliwe przez małe zaangażowanie. Zaczęły powstawać drużyny Nieprzetartego Szlaku, które skupiało dzieci i młodzież niepełnosprawną. Harcerze rozpoczęli odbudowę niektórych miast oraz innych miejsc. W ramach programu "Operacja 1001 - Frombork" harcerze rozpoczęli odbudowę miasta Kopernika (Toruń) oraz w ramach programu "Operacja Bieszczady 40" która polegała na zagospodarowaniu terenów Beskidu Wschodniego. W Kielcach odbył się Harcerski Festiwal Młodzieży Szkolnej, a w innych towarzystwach również odbywały się rajdy turystyczne. Silny w tych czasach był ruch wodny i żeglarski, specjalnie dla ZHP został pozyskany jacht "Zawisza Czarny II". W 1973 r. powstał program Harcerskiej Służby Polsce Socjalistycznej. Program ten był realizowany przez uczniów szkół średnich. Mówiono potocznie o drużynach w szkołach ponadprogramowych- drużyny HSPS. Drużyny te miały nowe mundury tzw. Koszule HSPS które były w kolorze jasnokawowym oraz krajki w których przeważał kolor czerwony. W związku ze zmianami podziału administracyjnego w Polsce (powstanie nowych województw) zostały rozbite dotychczasowe duże chorągwie. W tym okresie powstało 49 chorągwi tyle ile Polska liczyła sobie województw. Hufce zostały powołane w każdej gminie. Organizacja nie stawiała na jakość tylko ilość członków. W 1978 r. ZHP liczył ponad 3 miliony członków. Liczba ta była bardzo imponująca jak na te czasy, lecz w liczbie ginęły autentyczne harcerskie środowiska.

W 1980 zaszły w Polsce poważne zmiany, które dały nadzieje i siły W ZHP. W listopadzie tego samego roku powstało porozumienie Kręgów Instruktorów Harcerskich im. Andrzeja Małkowskiego tzw. KIHAM. Celem organizacji było odnowienie morałów harcerstwa oraz przywrócenie tradycyjnych metod wychowania młodzieży. W marcu 1981 r. na VII zjeździe ZHP rozwiązano HSPS ich miejsce wypełniły drużyny starszo harcerskie. Ponownie zostały przywrócone tradycyjne mundury harcerskie. Działalność reformatorską zahamowało wprowadzenie stanu wojennego 13 grudnia 1981 r. i rozwiązanie porozumienia KIHAM. Skutki braku reform w ZHP doprowadziło do powstania ruchów o charakterze nielegalnym. W styczniu 1981 r. w Lublinie zawiązał się Niezależny Ruch Harcerski, który postanowił wystąpić z ZHP. W 1983 r. środowiska postkihamowskie utworzyły w ramach

ZHP Ruch Harcerstwa Rzeczypospolitej. W 1985 powstała Polska Organizacja Harcerska w Koninie. Jednym z czynników porozumienia między tymi dwoma organizacjami była "Biała Służba". W 1989 r. połączone organizacje przekształciły się w samodzielne organizacje harcerskie. NRH przekształcił się w Stowarzyszenie Harcerstwa Katolickiego "Zawisza". Część drużyn RHR pozostała w ZHP, część utworzyła Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej (ZHR), a reszta "ZHP-1918".

Decydujące o obliczu ZHP były Zjazdy z lat 1989 i 1990. W marcu 1989 obradował XXVI Zjazd ZHP, który odbył się w Bydgoszczy. Na Zjeździe dokonano zmiany statutu Prawa i Przyrzeczenia Harcerskiego oraz zdecydowali o podjęciu starań o powrót ZHP do światowych organizacji skautowych WOSM i WAGGGS. Ostatecznie XXVIII Zjazd ZHP w grudniu 1990 r. dokonał zasadniczych zmian w ZHP, przywracając tradycyjne Przyrzeczenie i Prawo Harcerskie. Naczelnikiem odnowionego ZHP został młody instruktor Ryszard Paćlowski, a przewodniczącym ZHP został Stefan Mirowski były instruktor Szarych Szeregów.

HARCERSTWO WSPÓŁCZESNE

Lata 90 były dla ZHP okresem przebudowy organizacji i powrotu do struktur światowego skautingu. Została zmniejszona ilość chorągwi, która zmniejszyła się z 49 do 25. Nie tylko liczba chorągwi się zmieniła, także zmniejszyła się liczba hufców. W sierpniu 1993 r. prezydent Polski Lech Wałęsa został mianowany na Honorowego Protektora ZHP, nawiązując tym samym do przedwojennych tradycji. W 1995 r. odbył się w Poznaniu Nadzwyczajny Zjazd ZHP, który dokonał zmian w statucie. Dzięki zmianą ZHP mogło dołączyć Do WOSM. ZHP został ponownie przyjęte do Światowej organizacji Ruchu Skautowego "WOSM" 17 stycznia 1996 r. a do Światowego Stowarzyszenia Przewodniczek i Skautek (WAGGGS) 7 marca 1996.

W październiku 1992 nastąpiło zjednoczenie ZHR i ZHP-1918 we wspólną organizację Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej. Stowarzyszenie Harcerstwa Katolickiego "Zawisza" w 1955 wstąpiło do Federacji Skautingu Europejskiego. W 1997 r. Polska Organizacja Harcerska (POH) została rozwiązana, a jej drużyny zasiliły ZHR. Lata 1991-2000 były wypełnione złotami harcerskimi. W 1991 r. organizacje harcerskie obchodziły 80. Rocznicę powstania harcerstwa na dwóch złotach: jeden koło Częstochowy: w Pająku i w Olsztynie. W sierpniu 1995 r. w 60 rocznicę Złotu w Spale odbył się w Zgierzu pod Warszawą Światowy Złot Harcerstwa Polskiego. W sierpniu 1999 r. odbył się jubileuszowy Złot 10-lecia Związku Harcerstwa Rzeczypospolitej na Lednicy. W sierpniu 2000 r. odbył się Światowy Złot Harcerstwa Polskiego "Gniezno 2000" podsumowujący program "Moje Ojczyzny".

Dzięki przystąpieniu ZHP do WOSM mogło działać aktywnie na scenie międzynarodowej. W styczniu miał miejsce pierwszy, odkąd ZHP dołączyło ponownie do WOSM oficjalny udział ZHP w 19 światowym jamboree w Chile. W lipcu 1999 r. odbył się Złot Skautów Europy Środkowo-Wschodniej w Polsce a dokładniej w Sanoku pod nazwą "SAN-99".

Ponownie gospodarzami Zlotu Skautów została Polska w 2008 roku. Tym razem skauci z Europy zostali ugośczeni w Chorzowie w ramach IX Zlotu Skautów Europy Środkowej pod nazwą "Silesia". W 1999 r. nastąpiła reorganizacja ZHP, przyczyną tego zdarzenia była reforma administracyjna w Polsce. Liczba chorągwi zmniejszyła się do 17. We wrześniu 2003 r. został wprowadzony nowy podział na grupy wiekowe w ZHP który wyglądał tak: zuchy, harcerze, HS (harcerze starsi | wiek gimnazjalny) oraz wędrownicy. Również został przyjęty nowy sześciostopniowy system stopni harcerskich.

Na przełomie lipca i sierpnia 2007 r. skauci z całego świata spotkali się na światowym jamboree, które miało uwiecznić 100-lecie powstania skautingu na świecie. Owe jamboree odbyło się w Hylands Park w Chelmsford w Wielkiej Brytanii. W jamboree uczestniczyła liczna reprezentacja ZHP. 1 sierpnia 2007 r. skauci na całym świecie odnowili przyrzeczenie skautowe. W sierpniu 2007 r. prawie 10 tysięcy harcerzy spotkało się na Zlocie ZHP "Kielce 2007". W 2010 r. ZHP rozpoczęło obchody 100-lecia harcerstwa. W sierpniu odbył się Zlot ZHP "Kraków 2010", któremu prawie udało się zgromadzić 10 tysięcy uczestników. Otwierając zlot premier Donald Tusk powiedział "O ile lepszy i piękniejszy byłby świat, gdybyśmy wszyscy byli harcerzami". 22 maja 2011 r. reprezentacje wszystkich największych organizacji harcerskich spotkali się we Lwowie, by tam świętować 100-lecie oficjalnego powołania pierwszych Polskich drużyn skautowych oraz pierwszego oficjalnego rozkazu na ziemiach Polskich. W sierpniu 2018 r. odbył się Jubileuszowy Zlot Harcerstwa Polskiego, który miał za zadanie świętować stulecie powstania organizacji ZHP na ziemiach Polskich. W samym zlocie uczestniczyło ponad 10 tysięcy harcerzy oraz skautów z całej Europy oraz świata.

Adrian :)